

el primer exemple postmodern **ràdio andorra**

Aquest estiu, en la fase final de les obres de restauració de l'edifici de **Ràdio Andorra** a Encamp (2015-2022) es va organitzar una visita de les autoritats a la premsa. Recordo la dificultat dels presents per definir aquest estrany edifici i la reticència a emprar adjectius que es percebien com a negatius: eclèctic, híbrid, *collage*, versió nostrada del Poble Espanyol de Barcelona... Certament, la reinterpretació pètria de cites arquitectòniques de Ràdio Andorra no encaixava en cap corrent de l'època com ara modernisme, noucentisme o moviment modern i per això el desconcert. Així doncs, la pregunta va quedar a l'aire: Què dimonis és **Ràdio Andorra**?

La definició estilística de l'emissora no era quelcom que m'havia preocupat, però vist que quedava oberta calia pensar-hi i la conclusió ha estat clara: es tracta del primer i el més radical exemple de postmodernisme al país. Abans de l'aparició, tres dècades després, d'obres racionalistes a casa nostra de la mà de **Josep Maria Sostres**¹ (1915-1984) i **Domènec Escorsa**² (1896-c. 1989) ja teníem un al·legat de l'estil que el va substituir.

Pel que sembla el promotor, **Jacques Trémoulet** (1896-1971), cercava quelcom que connectés amb la gent. El mateix que es faria amb les ones es volia fer amb la pedra: comunicar. I com hàbilment va veure l'arquitecte **Robert Trhile**³ (1902-1971) quina millor manera de comunicar que jugar amb referents arquitectònics populars, aquells assentats en la memòria col·lectiva: torre, galeria, masia... per recrear-los al seu gust de forma amena i, fins i tot, irònica. Més postmodern impossible! Un racionalista com **Trhile**, on **Ràdio Andorra** va ser una *rara avis* en la seva obra, va optar per l'asteisme arquitectònic, tan subtil com evident per poc que un reflexioni sobre aquesta estranya addició d'elements dispers. Hom ha volgut veure reflexos del campanar de Santa Coloma o de la façana de Casa de la Vall, pot ser, però, si és així, salta a la vista que són reinterpretacions molt lliures de l'arquitecte.

¹ "Josep Maria Sostres a Andorra". www.enricdilme.com/ESCRITS

² "Domènec Escorsa a Andorra". www.enricdilme.com/ESCRITS

³ "Robert Trhile, arquitecte de Ràdio Andorra" i "Robert Trhile, vindicació de l'arquitecte de Ràdio Andorra". www.enricdilme.com/ESCRITS

el primer exemple postmodern **ràdio andorra**

Proves de llum en la façana llevant de Ràdio Andorra (fotografia: N.Dilmé,2022).
Perspectiva de Casa Farràs (E. Dilmé, 2017).

Devem a **Joseph F. Hudnut** (1886-1968), responsable de contractar als racionalistes **Walter Gropius** (1883-1969) i **Marcel Breuer** (1902-1981) quan era degà de l'Escola de Graduats de Disseny de la Universitat Harvard, haver emprat per primera vegada, el 1949, el terme "arquitectura postmoderna". Ara bé, el qui realment va teoritzar sobre aquest corrent va ser **Charles Jencks** (1984). Per a ell la postmodernitat en arquitectura s'enceta el dia 15 de juliol de 1972 a les 15:32 hores (tot i que aviat se'n va penedir de tal cànvida afirmació), quan la dinamita va esborrar del mapa el complex residencial Pruitt Igoe en St. Louis, Misuri, i de pas el moviment modern. L'infortuni per l'autor, **Minoru Yamasaki** (1912-1986), encara serà més tràgic amb la desaparició, l'11 de setembre de 2001, de les emblemàtiques torres bessones de Nova York.

el primer exemple postmodern

ràdio andorra

En tot cas, el corrent postmodern cercava superar els rigors de l'arquitectura moderna definida per **Jürgen Habermas** (1997) com elitista, abstracta, freda i allunyada de la memòria col·lectiva amb fracassos estrepitosos com el comentat de St. Louis o el de Brasília, la nova capital de Brasil, tan ben explicat per **Umberto Eco**⁴ (1932-2016). Dos llibres, publicats el 1966, marcaran, des de posicions culturals ben diferents, el camí del postmodernisme: *L'architettura della città* d'**Aldo Rossi** i *Complexity and Contradiction in Architecture* de **Robert Venturi** (al que seguirà *Learning from Las Vegas* el 1972 d'ell mateix, la seva dona, **Denise Scott Brown**, i el soci d'ambdós, **Steven Izenour**). Si per l'uropeu era necessari reprendre la forma a través dels principis tipològics i constructius, per l'americà l'arquitectura havia de ser, per sobretot, un llenguatge comunicatiu. Ser accessible per a tothom. En definitiva, com dirà **Eco** (2015), aplicar un doble codi que barregi el passat i el present, el proper i el llunyà, el diví i el profà, el seriós i l'acudit com en el seu best-seller *Il nome della Rosa* (1980) on cita tant a la Bíblia com a Snoopy⁵. El mateix **Eco** explica⁶:

L'avantguarda destrueix el passat. El desfigura: Les demoiselles d'Avignon constitueixen un gest típic de l'avantguarda; després l'avantguarda va més enllà, una vegada que ha destruït la figura, l'anul·la, arribar a l'abstracte, a l'informal, a la tela en blanc, a la tela estripada; en arquitectura serà l'expressió mínima del curtain wall, l'edifici com estela, paral·lelepípede pur... la resposta postmoderna al modern consisteix en reconèixer que, donat que el passat no es pot destruir -la seva destrucció condueix al silenci-, el que cal fer és tornar-ho a visitar; amb ironia, sense ingenuïtat.

La posició de **Venturi** va ser la que més seguidors tindrà com, per exemple, **Ricardo Bofill** (1939-2022) i els seus tres projectes andorrans. En el cas del Santuari de Meritxell, l'únic que va tirar endavant, **Bofill** parlava de pouar en

⁴ "Umberto Eco, l'arquitectura i l'arquitecte". www.enricdilme.com/ESCRITS

⁵ Com explica en "Apostilla a El nombre de la Rosa" en, Eco. U., El nombre de la Rosa, Barcelona, 2016: *¿Cómo decir "que era una hermosa mañana de noviembre" sin sentirse Snoopy?*

⁶ Ibidem, en l'apartat "Lo posmoderno, la ironia, lo ameno"

el primer exemple postmodern **ràdio andorra**

Alberti (1404-1474) i de **Palladio** (1508-1580) tota una *boutade* pels moderns d'aquella època⁷.

Fotomuntatge del projecte monumental de Meritxell. E. Dilmé, 2021.

Doncs, **Ràdio Andorra** el mateix. I si no com s'entenen les escales monumentals de **Ràdio Andorra**; una porta a la gran sala d'emissores i l'altra al no-res, la qual cosa també faran **Venturi** i **Scott Brown** en el manifest fundacional del postmodernisme de mig segle XX: la Vanna Venturi House (1964). O l'evident caricatura d'una esquemàtica façana de casa pairal sense gruix, talment com una màscara. I que dir dels balcons d'aquesta mateixa façana que no donen a cap estança interior i que ni tan sols són accessibles, queden penjats en l'aire. I la galeria, i la torre...

⁷ "**Mertixell**, la gènesi, 1/3; 2/3; 3/3".www.enricdilme.com/ESCRITS

el primer exemple postmodern **ràdio andorra**

Escala que va cap a la porta de la torre amb d'accés al balcó. Foto J. Vilaplana, 2017.

En definitiva, un ús irònic d'elements arquitectònics perfectament destriables perquè quedi palès el divertiment. Un exemple paradigmàtic del que explica **Francesco Ardolino (2014)**:

La inserció en construccions actuals d'elements d'una altra època i/o estil, sense que arribin a amalgamar-se. En fi, una contaminació que ha de quedar visible perquè, si arribés a quallar, generaria un nou model i perdria la seva força citacionista i alhora irònica. La pregunta "què hi fa, al mig del loft, una columna dòrica?" Ha de quedar vigent; altrament, donaria peu a un sincretisme cultural, a una hibridació ja codificada i justificada.

el primer exemple postmodern **ràdio andorra**

Inserció d'una col·luma de fosa com a element estructural i alhora com a separació entre la part existent i la part ampliada d'un xalet de Sispony. E. Dilmé, 2016.

Però com pot ser que tinguem postmodernisme abans de la postmodernitat? Doncs, perquè és quelcom cíclic. Com diu **Fredric Jameson** (2012) la barreja no és un producte exclusiu de la segona meitat del segle XX, per molt que sigui l'època on se sublima, sinó quelcom que recorre la història de l'arquitectura. En la mateixa línia **Eco** comenta:

*Crec que la postmodernitat no és una tendència que es pugui circumscriure en una tendència cronològica, sinó una categoria espiritual, millor dit, un **Kunstwollen**, una manera de fer. Podríem dir que cada època té el seu propi postmodernisme, així com cada època té el seu propi Manierisme (em pregunto, inclús, si postmodernisme no serà el nom modern del Manierisme, categoria metahistòrica).*

el primer exemple postmodern **ràdio andorra**

Així doncs, Ràdio Andorra és un exemple postmodern de manual, el primer de tots a casa nostra⁸. Un exercici formal d'en **Robert Trhile** per connectar amb el gran públic a través d'imatges ben assentades en l'inconscient col·lectiu. D'una altra manera no es pot entendre l'edifici. Qui vulgui mirar-lo amb ulls racionalistes trobarà incongruències, anomalies o dificultats d'ús pel fet que, com diu **Eco** (1984), l'aspecte comunicatiu predomina sobre el funcional i el precedeix.

Façana nord de Ràdio Andorra després de la restauració. Fotografia ArtdeViure, 2022.

el primer exemple postmodern

ràdio andorra

BIBLIOGRAFIA

- ARDOLINO, F., 2014, "Per a una història de la literatura catalana a la Postmodernitat", *Els Marges*, 103, pp. 88-77..
- ECO. U., 1984, "Análisis componencial del signo arquitectónico, columna", Broadbent, G.
- ECO. U., 2015, *La Estructura ausente*, Barcelona, DeBolsillo.
- ECO. U., 2016, *El nombre de la Rosa*, Barcelona, DeBolsillo.
- HABERNAS, J., 1997, "Modern and Postmodern Architectura" en Leach, N. (ed.), *Rethinkin Architecture. A Reader in Cultural Theory*, Londres, Routledge, 214-223.
- JAMESON, F., 2012, *Posmodernismo: la lògica cultural del capitalisme avançat*, vol. I, Buenos Aires, La Marca Editora.
- JENCKS, C., 1984, *El lenguaje de la arquitectura posmoderna*, Barcelona, Gustavo Gili.
- ROSSI, A., 2016, *La arquitectura de la Ciudad*, Barcelona, Gustavo Gili
- VENTURI, R., 1974, *Complejidad y contradicción en la arquitectura*, Barcelona, Gustavo Gili
- VENTURI, R., SCOTT BROWN, D., IZENOUR S., 2011, *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*, Barcelona, Gustavo Gili.